

եկեղեցւոյնը՝ դադարած ժ.Գ. դարուն, և կամ կրճատեալ վիճակով մինչև ցայժմ շարունակուած, ինչպէս Բյրի եկեղեցւոյնը:

3. Իճնչպէս շինուեցան նոյն եկեղեցիները.

Կոստանդիանոսի օրով, երբ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք դարձաւ, այլևս կայսրութեան ամէն կողմեր եկեղեցիներ կը շինուէին ազատօրէն. նորագործ կայսրն ալ, իր մայրը Հեղինէն Ս. Երկիրը զրկեց գտնելու Փրկչին գերեզմանը և Ս. Խաչը: Կոստանդիանոսի կենսագիրը՝ Եւսեբիոս կը պատմէ այս զէպքերը, որ տեղի ունեցան Երուսաղէմ, Հեղինէի ներկայութեան: Կայսեր առատածնունդութեամբ և նոյն իսկ իր մօրը հիմնարկութեամբ շինուեցան մեր Փրկչին Ս. Գերեզմանի Տաճարը, Բեթղեհէմի և Համբարձման եկեղեցիները. այս մասին Եւսեբիոսի հետ համաձայն է նաև Սոկրատ պատմագիրը (Տէ՛ս Հայ. Թրգմ. էջ 9): Չորրորդ դարու վերջերը, սահայն, Ջիթենեաց լերան վրայ կը գտնուէին երկու Մայր Եկեղեցիներ. ասոնցմէ ո՞րն էր Հեղինէին շինածը: Սոկրատ և Սողոմոն անորոշ կը թողուն այդ կէտը, բայց Եւսեբիոս շատ որոշ կերպով կը վկայէ Կոստանդիանոսի կամ անոր մօրը շինել տուած եկեղեցիին տեղը. (Տէ՛ս Վարդ Կոստանդիանոսի Գիրք Զ. 18. Թրգմ. Անգղ.). իր խօսքերն են. « . . . Հեղինէն երկու եկեղեցի շինեց, մին Քրիստոսի Ծննդեան տեղը, և միւսն Համբարձման տեղւոյն և միւսն ի լիաուն Ջիթենեաց: Կայսեր մայրը նոյն լերան վրայ կը յաւերժացնէր Փրկչին Համբարձման յիշատակը, հիմնելով գեղեցիկ տաճար մը, ի պատիւ Փրկչին, որ նոյն տեղը բնակած էր. վասն զի հո՛ն կը գտնուէր այն այրը ուր Ան, ըստ ճշմարիտ պատմութեան, իր աշակերտները տեղեակ ըրաւ ծածկեալ խորհրդոց. . . »: Եւսեբիոսի այս խօսքերէն յայտնի է ուրի՛ն որ Հեղինէն Ջիթենեաց լերան առաջին տաճարը շինեց այրին վրայ, որ էր, ըստ հայ ձեռագիրներու, Աշակերտարանը և ըստ Etheriaի, Eleona անուն եկեղեցին, ճարտարապետութեամբ Բիւզանդացի Եւստաղիոսի, որուն կը վկայէ Յերոնիմոս իր Ժամանակագրութեան մէջ: Այս եկեղեցին կը գտնուէր լերան արևմտեան կողմը, զառիվայրին վրայ, Բեթանիոյ մօտ, գրեթէ այժմու Հայր Մերի եկեղեցւոյն տեղը: Պարզ յիշատակութիւններէ զատ, անոր նկարագրութեան մասին տեղեկութիւններ կը պակսին նախնի դարուց մէջ, միայն Etheria